

¿Khitipxtansa? Kik vagyunk? Helybeliségen alapuló identitás, etnikai identitás és osztálytudat az ajmaráknál (Xavier Albó)

PESOVÁR ZSÓFIA FORDÍTÁSA

Az Altiplanón, Cochabamba megyében élő kecsua paraszti népesség rendkívül mozgékony, talpraesett és fogékony a nem paraszti foglalkozások iránt, kulturális és társadalmi mobilitása nagy, a falu–város kapcsolatok élénkek és konfliktusmentesek. A társadalmi mozgalmaknak nagy hagyományai vannak ezen a vidéken, hiszen Cochabamba volt a bölcsője annak a paraszti szindikalista mozgalomnak, amely kikényszerítette az 1953-as agrárreformot.

Ezzel szemben az ajmarákat bemutató antropológiai, szépirodalmi vagy más írások hagyományosan megközelíthetetlen és megérthetetlen rejtélyként, kulturális ősközületként tárgyalják az őshonosok e másik csoportját. Én más ajmarákat ismertem meg. Szívóosságuk és a saját kultúra és életforma iránti makacs ragaszkodásuk még nagyobbnak is tűnt, mint amekkora a Cochabamba megyei kecsuákat jellemzi, noha objektív körülményeik a múltban inkább a beolvadásnak, az asszimilációnak kedveztek. Az ajmarák két szuverén állam, Bolívia és Peru között oszlanak meg, Bolíviában ok alkotják a népesség egyik legjelentősebb csoportját. Az ország fővárosa, La Paz közelében élnek – egyébként ez az egyetlen olyan latin-amerikai főváros, melynek elnevezése őshonos nyelven (*Chukiyaw Marka*) ma is általánosan használatos.

Több mint öt esztendőt töltöttem az ajmarák körében. Ez a munka ezeknek az éveknek summája, és elsősorban arra szolgál, hogy a nyilvánosság előtt tegyem föl azokat a kérdéseimet, amelyek minden

megfigyelésem mélyén ott lappangtak. Milyen hovatartozást vallanak magukénak napjaink ajmarái? Mely társadalmi csoporttal azonosítják magukat? Pontosan kikre vonatkozik a *jíwasaw jakinakax* (mi, emberek) kifejezés? A választ részben belülről, részben pedig a *társadalmi osztályok* nyugati és „tudományos” koncepciójának felhasználásával fogom megadni, mert az ajmarák nem elszigetelten élnek, hanem a bolíviai társadalomba beágyazottan, ez pedig része a világ gazdasági és szociálpolitikai struktúráinak. Milyen képet alkotnak tehát az ajmarák saját magukról, és hogyan illeszkedik ez a kép a bolíviai társadalom osztályviszonyairól kialakult képbe?

Az ajmara világ gazdasági alapja

Az Altiplanón élő ajmarák többsége elsősorban önellátásra termelő mezőgazdasági tevékenységből élő földműves, termékeik csekély feleslegét értékesítik csak a piacon. Gazdálkodásukat Gutelman nyomán „parcellákon alapuló gazdálkodásnak” nevezhetjük, amely a szigorú önellátás és bezárkózás, valamint a mostoha természeti környezet hatására némileg módosult (Gutelman 1975). A legfontosabb sajátság, hogy minden család több, különböző magassági-éghajlati zónába eső parcellát is művel egyidejűleg, részben a falu határában, részben azon kívül. Földműveléssel, állattenyésztéssel, illetve a holtszezonban kézműiparral és üzleteléssel foglalkoznak, munkát vállalnak a városban, hogy a szélesebb portfólió segítségével bebiztosítsák magukat az időjárás csapásai ellen. Több mint egymillió ajmara él ilyen körülmények között Bolíviában és több száz ezer Peruban (ide sorolva az uradalmi cselédek leszármazottait is, és azokat is, akik mindig is ősi közösségeikben éltek).

A földműves ajmarák között is érdemes néhány alapvető kategóriát megkülönböztetni. A Titicaca-tavat szegélyező termékeny földiken élők megőrizték a parcellarendszert, a föld azonban már nem elegendő a számukra, egy-egy családnak csak néhány barázda jut.

Emiatt errefelé inkább a kereskedelem indult fejlődésnek, nem pedig a mezőgazdaság. Vannak olyan helyek, ahonnan számos ajmara ment el vidéki tanítónak, mások pedig egyszerűen elvándoroltak. Ugyanakkor a Yungasban vagy egyes kedvező éghajlatú völgyekben élő parasztok értékesebb termékeikkel (gyümölcs, kávé, kokalevél stb.) sikeres szereplőkké váltak a helyi és a távolabbi piacokon egyaránt. Ebben a körben megfigyelhető a felhalmozási és beruházási folyamatok beindulása, és föllelhető a vállalkozói mentalitás néhány szembetűnő jegye.

Az ajmarák egy egészen más csoportját alkotják a városi bevándorlók. Ez a csoport még népesebb, mint a földműveseké, de a számukat nagyon nehéz megbecsülni. Már nem vallják magukat parasztnak, és a környezetük megítélése szerint sem parasztok. Nagy részük La Pazban és Oruróban él, kiskereskedők, kisiparosok, bányászok, kishivatalnokok, csendőrök, közlekedési biztosok, kontárkőművesek stb. Gyári munkás és alkalmazott alig van közöttük, ezeket a biztosabb állásokat a valódi városiak töltik be, illetve olyanok, akik már évek óta a városban élnek, és asszimilálódtak. Növekszik ezzel szemben a városba tanulni érkező középiskolás, esti iskolás, egyetemista ajmarák száma, egy diplomás azonban már nem feltétlenül vallja magát ajmarának.

Ide- vagy odavalósiak vagyunk

Az ajmarák nagy többsége, főként a vidékiek számára a legkézenfekvőbb és leginkább sajátjuknak érzett hovatartozás a helybeliség alapján fogalmazódik meg. Elsősorban nem parasztként vagy ajmaraként, hanem valamely település, tájegység, esetleg tartomány tagjaként tartják számon magukat. Ez természetesen távolról sem jelenti azt, hogy ne lennének helyi, családi, szomszédsági ellentétek, viszályok; ezek azonban nem törlik el az azok között meglévő mély szolidaritást, akik egy helyen születtek, és együtt nőttek fel. A hely-

beliségnek ez a kitüntetett szerepe okozza az ajmara identitás kétarcúságát: ez az identitás egyszerre szolidáris és frakciózó. [...] A csoportszolidaritásból következően egy ajmara alig tesz különbséget városi és városi között: mindegyik kívülálló, még akkor is, ha az illető városi éppen falusi szövetséget, szakszervezetet vagy biztósítóegyletet próbálna szervezni.

Ugyanakkor a helybeli identitás mindig valamely másik ajmara csoport ellentétéként fogalmazódik meg: a laymiak például azért *laymiak*, hogy ezzel kifejezzék, hogy ok nem *hukumaniak*, akiket a maguk ellentétéként értelmeznek. A *macsakaiak* ellentétei a *guakik* és a *tiwanakuk* és így tovább. Ez az ellentét megfogalmazódik egy-egy falu két vége (alvég és felvég), két járás vagy két tartomány között is. Az ellentétek okai látszólag sokfélék (néhány vitás barázda a határon, kié a patakvíz stb.), de még ha ideológiai vagy politikai köntösben jelentkeznek is, mindig kitapintható mögöttük a helybeli ségen, helyi születésen alapuló identitás mint fő ok.

A szolidaritásnak és az ellentétnek ez a kettős játéka valószínűleg az andokbeliség legáltalánosabb vonása. Az egész társadalmi berendezkedés és a hagyományos kultúra mentális struktúrái ennek a gondolatnak az alapján épülnek föl, annyira, hogy számukra a világegyetem is egymással harcoló ellentétek egységét jelenti. Feltételezhetjük, hogy az Inka Birodalom – *Tawantinszuju* – is az egymással szembenálló csoportok, a négy *szuju* vagy tartomány egységeként határozódott meg.

Ajmara Indiánok vagyunk

Leszűkíthetjük-e az önmeghatározást egy földrajzi hely referenciájára? Mit jelent számukra az, hogy egy bizonyos terület lakói ugyanazt a nyelvet beszélik, hasonlóak a szokásaik és hasonló életmódot folytatnak, illetve hogy a kívülállók ajmaraként vagy indiánként tartják számon őket? Az érdekel bennünket, hogyan határozzák meg

magukat, milyen az önmagukról alkotott képük, a szubjektív perspektívájuk és az őket csoportként megvédő ideológiájuk.

Különböző szinten ugyan, de minden ajmara tisztában van azzal, hogy másokkal is megosztja ajmara identitását (kulturális identitás), indián voltát (etnikai, pszeudofaji hovatartozás) és – a városi ajmaráktól eltekintve – földműves identitását (társadalmi-gazdasági identitás; etnikaifaji kicsengése miatt a *paraszt* voltaképpen az *indián* egyik szinonimája). [...] És ha az ajmara világ szükségszerűen tele van is ellentétekkel, az ajmarák és a „mások” közötti konfliktusok sokkal gyakoribbak és élesebbek. Mindezek kifejezésére az ajmarák ma is használják saját genealogikus, a többiektől elkülönítő kifejezésüket: *hakinak* (szó szerint: ember) nevezik magukat, ami az ajmara, az indián és jellemzően a földműves hármasságát foglalja magában. Ezzel szemben mindenki mást, aki nem ajmara, és nem is indián vagy földműves, *karának* (kara – „meztelen ember”, fehér) vagy *misztinek* (a „mesztic” ajmarásított alakja) neveznek. Az ajmarák többsége nem tartja fontosnak, hogy megkülönböztesse magát a kecsuáktól; Cochabambában például olyan vidéken, ahol ajmarák és kecsuák egyaránt élnek, ajmara is és kecsua is lehet *haki*.

Indiánok vagyunk

Amióta az *indián* terminust a spanyolok egy egyszerű földrajzi tévedés folytán kitalálták, e közös névvel illeték az Újvilág valamennyi bennszülöttjét, akik pedig oly sokféle etnikumhoz tartoztak. [...] A hódítás és a gyarmati kor folyamán az *indián* szó a faji és etnokulturális jelentéstartalom mellett egyre nyilvánvalóbb társadalmi jelentéstartalmat is magába szívott. A spanyolok, majd a köztársaságiak számára az indián egy alávetett és alávaló csoporthoz tartozó egyént jelölt. Ezt a csoportot a felfedezés idején talált lakosságtól való vérségi leszármazás alapján határozták meg. Ugyanakkor viszont, mihelyt kiemelkedett valaki ebből a közegeből, őshonos származása

ellenére is elveszítette az indián elnevezést – ha ő maga talán még nem is, leszármazottai biztosan. A tényleges identitás ezért egyfajta vegyülete a valós leszármazási elven, a társadalmi – gazdasági alapokon és a szubjektív etnorasszista alapokon álló meghatározásnak. Ez régóta lehetővé teszi az *indián* szó szélsőséges manipulációját: időtlen idők óta *indián*ként tartották számon a legalsó társadalmi csoporthoz tartozókat. A szó használata viszonylagos: a társadalmi hierarchia magaslataiból letekintve a lentebb elhelyezkedők mind indiánok, még akkor is, ha ok nem nevezik magukat annak, és a még alantabb elhelyezkedők sem nevezik őket indiánnak. [...]

Az ajmarák tudják, hogy az *indio* elnevezés és identitás számos hátránnyal jár. Indiánnak lenni olyan társadalmi megbélyegzés, melyet nagyon nehéz lemosni, és mindenképpen orvosolni kell. [...] A fogalomnak azonban számos történelmi pillanatban nagy kohéziós ereje volt, számos függetlenségi mozgalom, szabadságharc szerveződött e generatív kategória alapján. [...] Ha az *indiánt* faji értelemben értjük, egyértelmű a rasszista konnotáció és előítélet. Rengeteg legenda és babona kapcsolódik hozzá: szellemi és kulturális alsóbbrendűség, piszok, rossz szag, fertőzés... Annyira, hogy egy ajmara mozgalmár megvallotta nekem: nem akar többé nyilvánosan kezét rázni a miniszterrel, mert legutóbb észrevette, hogy a miniszter az indián delegációval való parolázás után alkohollal fertőtlenítette a kezét...

A rasszista előítéletek jelentős részét az ajmarák is osztják. Sok indián ismételteti, hogy ok valóban alsóbbrendű lények, és csak „mások” adhatják meg számukra mindazt, amire a fejlődésükhöz szükségük van. [...]

Ez a kétoldali rasszizmus azonban nem jelenti azt, hogy ne lennének széles körű kapcsolatok a két csoport között: kölcsönös függőségi láncok működnek, át lehet menni az egyik csoportból a másikba, sőt, még a egyes házasság sem kizárt, persze, csak fehér férfi és indián nő között. Sokkal inkább egy *paternalista*, mintsem *versengő rasszizmus*ról van tehát szó (Van den Berghe 1967). Csak az elitnek

ama új része esetében, amely büszkén vállalja „indián” identitását (továbbra is faji értelemben, megkülönböztetésül a *karáktól*, azaz a fehérektől), találhatjuk meg a *black power*rel rokonítható versengő szellemet. Az ő indiánságuk azonban gyakran nem az átélt valóság-hoz kapcsolódik, csak szöveg, és szöveg is marad.

Földművesek vagyunk

A *Movimiento Nacionalista Revolucionario* (Forradalmi Nemzeti Mozgalom) és az agrárreform kizárólag a *földműves* szót népszerűsítette az indián vagy őshonos helyett. Ugyanakkor terjedt el a *rosca*, amely – mint az oligarchia szinonimája – a tulajdonosokat és birtokosokat jelentette. Ez utóbbi terminus azonnali és átütő sikert aratott. Vidéken a falusiak ma is gyakran úgy emlegetik az agrárreform előtti időket, hogy „a *rosca* korában”. A „földműves” kifejezéstől azt várták, hogy végleg megszabadítja az indiánokat a megbélyegzéstől, kifejezi, hogy ezentúl sem a közvélemény, sem az állami intézmények nem alkalmaznak velük szemben diszkriminációt. A kifejezés nyíltan osztályjellegű, ami azt is jelenti, hogy fölülemelkedik a területi, kulturális és nyelvi különbségeken. Az ajmara parasztok talán ekkor érezhették először úgy, hogy lehet valami közös bennük és a *cochabambaiakban* vagy a *tarijaiakban*.

Az új kifejezés bevezetése végül is nem alakította át a helyzetet. Az emberek – fent ugyanúgy, mint lent – csakhamar rájöttek, hogy a „földműves” csak egy új szó az „indián” helyett, így azután többé-kevésbé burkolt formában, de tovább élt a korábbi kettős rasszizmus. [...] Azok pedig, akik akkorra már éppen kezdték fölismerni és új tartalommal megtölteni indiánságuk értékeit, azok azért utasították el a „földműves” kifejezést, mert jobbára ők maguk sem voltak már földművesek.

Ajmarák vagyunk

Az „ajmara” szó által leírt és belülről szemlélt világ egyszerre felel meg fajnak, kultúrának és nyelvi csoportnak. Az „ajmara” szó eredetileg kétségtelenül a nyelvre vonatkozott, megkülönböztetendő az ajmara nyelvet a *karák* spanyoljától, valamint – kivételes alkalmakkor – például a kecsuától vagy más „indián” nyelvektől. Az ajmarák tulajdonképpen kizárólag ezt a nyelvi sajáttságot tekintik ajmara sajáttságnak. Az értelmezés, hogy az ajmara nyelven beszélők kultúrájának egésze, annak sajáttságai jelentenek az *ajmara kultúrát*, inkább kívülről származik, a fehérektől.

A különböző, ajmarák lakta vidékek lakossága akkor kezdett ráébredni azonosságára, és akkor alakult ki egyfajta pánajmara gondolat, amikor az agrárreformot követően megindult gyarapodás éveiben, a rádiózás elterjedésével egyre gyakrabban hallhattak ajmara szót a rádióból. 1976-ban már minden állami adónak volt ajmara nyelvű műsora, napjainkban pedig a huszonegy La Paz-i adóból hat ajmara nyelven sugároz. [...]

Fontos volt a számtalan kis új egyház szerepe, amelyek jobbra külföldi hittérítőikkel jelentek meg az ajmara területeken. Ezek a protestáns misszionáriusok hajlandóak voltak megtanulni ajmarául, és olyan sok hívet hódítottak el a katolikus egyháztól, hogy válaszként az is hasonló ajmarásításra kényszerült, főként a II. vatikáni zsinat után. A Biblia és más vallásos tárgyú könyvek ajmara kiadása nagyban segítette az ajmara írásbeliség kialakulását és fejlődését. Paradox módon az egyházak tevékenysége és a külföldi hittérítők segítették elő egy egységes ajmara nyelv és identitás létrejöttét. [...]

Lehetséges, hogy napjainkban a kívülállók pontosabban meg tudják határozni, ki is számít ajmarának, mint maguk az ajmarák, akik nemrégiben még egyáltalán nem használták ezt a kifejezést magukra, és a többi ajmara csoportot csak duális ellentéteik tükrén át láthatták. Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy napjainkban egyre többen használják újra az „indiánt”.

Na és a csóló?

A társadalmi identifikációs sémák akkor működnek nagyszerűen, ha sikerül két tökéletesen ellentétes pontot találnunk: fehér és indián, spanyol és ajmara, vidéki és városi, elnyomott és elnyomó. Sajnos, a valóság soha nem volt ennyire világos és áttekinthető. Már a gyarmati uralom kezdetétől létezett egy *mesztic*nek vagy *csóló*nak nevezett, közbenső, harmadik csoport.

Az agrárreformig viszonylag egyszerű volt a helyzet, mivel a csólók nem alkottak külön csoportot az indiánokon belül, nem létezett „csóló rend”, csak csólók voltak, akik egyénileg, nem pedig csoportosan szakadtak ki, pontosabban emelkedtek föl az indián létből. A csólók közvetítő közeget alkottak, és egy sor olyan gazdasági kedvezményben részesültek, amilyenben az indiánok nem. Természetes, hogy ok már a legkevésbé sem tartották magukat indiánnak, sőt, gyakran ők voltak a lehangosabb indiángyűlölők. [...]

Manapság a helyzet bonyolultabb. Vidéken is egyre általánosabbá és természetesebbé vált a tanulás, a földművesek beiratkozhatnak középiskolába, főiskolára, sőt egyetemre is, de a régi időktől eltérően nem feltétlenül kell kivetkőzniük indián voltukból, nem kell csólóvá válniuk (bár ez még ma is általános dolog). Az indián értelmiségi és városlakó megjelenésével egyre ellentmondásosabb az „indiánok”, az „ajmarák” vagy a „földművesek” társadalmi-gazdasági osztályként való azonosítása.

Mit gondolnak magukról az ajmarák különböző csoportjai?

A szubsztantív gazdálkodást folytató altiplanói ajmarák

Az ajmaráknak még ma is ez a legnépesebb csoportja. A csoportazonosság legfontosabb tényezői számukra a következők:

A saját csoport földrajzi elhelyezkedése más csoportok földrajzi elhelyezkedésével szemben.

Saját, indián vagy földművelő, *haki* helyzete mint társadalmi és etnikai kategória, szemben a városiakok (az urak, azaz a *caballerók* vagy *wiraquchák*) vagyis a *karák*, *misztik* vagy *vecinók* helyzetével.

Vidéki identitása (paraszt, *campo haki* vagy *pampa haki*) a kis- és nagyvárosok lakóinak identitásával szemben. [...]

A *piacra termelő* ajmarák

Itt főleg a Yungasban élő ajmarákról van szó, és azokról, akik azokon a földeken telepedtek le, amelyeket a gyarmatosítás időszakában népesítettek be, továbbá néhány Inquisivi és Loayza megyei völgy lakóiról. Ok elsősorban eladásra termelnek, és általában monokultúrás termelők (pl. kávé, kakaó) váltak. Így nem csupán „földművesek” abban az értelemben, hogy „ajmarák” és „indiánok”, hanem az is összeköti őket, hogy mit visznek a piacra („kávétermelők”, „kakaótermelők”), ilyenformán ezek is etnikai kategóriák lesznek. [...] Ugyanakkor az etnikai, faji vonások sem tűnnek el. Az ajmara származású földművesek és piacozók megkülönböztetik magukat a városiaktól (a fehérektől) és a yungasi néger falvak lakóitól, mivel ők, a többiekkel ellentétben ajmarául beszélnek.

A bányász ajmarák

A bolíviai bányászok, jóllehet kisebbséget alkotnak az ajmarákon belül, politikai és gazdasági szerepük miatt mégis szót érdemelnek. A kérdés egyrészt az, milyen identitást vallanak magukénak, másrészt pedig az, hogyan viszonyulnak azokhoz az ajmarákhoz, akik nem bányászok. Az ajmara „főállásban” általában ajmara, nem pedig bányász. Ez azt jelenti, hogy paraszti foglalkozása mellett csak átmenetileg, pénzkereset céljából ól szegődik el a bányához, jellemzően azért, hogy egy rendkívül költséges ünnep vagy egy esküvő kiadásait fedezni tudja. Ilyen alkalmi munkásokat – *makipuraszokat* – főleg a kis magánbányákban foglalkoztatnak, ahol egyébként sincsenek szakmunkások, de olykor a nagyobb bányákban is fölvesznek ajmarákat hosszabb-rövidebb időre. Elsősorban felszíni munkákat végeznek: útkarbantartási munkálatoknál és építkezéseknél alkalmazzák őket. [...] A nagyobb magánbányákban és a *Comibol* bányáiban egyre több az ajmara bányász, a szakmunkás – ha számszerűen még nincsenek is sokan. A bányász szakma vonzó számukra, mert aki „házon belül van”, azaz fix fizetésű, a számos juttatásban is részesül: vásárolhat a ház boltjában, üzemi étkezdében ehet, és halála esetén fiai léphetnek a helyére. A „házon belüli” bányász számára a többi ajmara azt a hatalmas tömeget jelenti, amely bányász akar lenni, és amelyet csak hatékony szakszervezeti harccal lehet a szakmából kiszorítani. [...] Az alkalmi munkások, főként a kis bányákban dolgozók erősen őrzik vidéki közösségükből származó identitásukat. A vállalati alkalmazottak (biztosítottak vagy bérleti szerződést élvezők) azonban inkább bányászként, nem pedig eredetük vagy „előéletük” alapján (ajmara, kecsua, földművelő vagy indián) tartják számon magukat.

Az ajmara tanítók

Bár a statisztikák szerint nem túl magas az ajmara származású tanítók száma, értelmiségi vezető szerepük miatt mégis fokozott figyelmet érdemelnek. Legfontosabb csoportjuk falusi származású ugyan, de értelmiségiként városban lakik – viszont falvakba jár tanítani. [...] E csoport tagjainak viselkedését két, egymásnak ellentmondó elv vezérli. Egyrészt az oktatási rendszer és az iskolák „haladónak” nevezett ideológiája hajlamos leértékelni a származásukat, és azt az érzést kelteni bennük, hogy jobb tanítók és jobb bolíviaiak lesznek, ha kispanyolosodnak, ami néhány folklóresemény kivételével az őshonos értékek megtagadását jelenti. Másrészt viszont ajmara eredetük épp ellentétes magatartás felé tolja őket. Sokan kapcsolatban maradnak szülőfalujukkal, a szünidőben pedig aktívan részt vesznek a különböző helyi eseményeken, ahol szavuk meghallgatásra talál. [...]

A városban élő ajmarák csoportjai

Egy mind számarányában, mind gazdasági-társadalmi helyzetéből fakadóan egyre jelentősebbé váló csoportról van szó. E csoporton belül is több alcsoportot tudunk megkülönböztetni:

a) Akik elfelejtik származásukat

A városba költözőre egyrészt nagy nyomás nehezedik annak érdekében, hogy betagozódjék a helyi társadalomba, másrészt pedig rengeteg ajmara-, paraszt- és indiánellenes kijelentéssel, megjegyzéssel találkozik. Érthető tehát, ha a városba költözők egy része végül tökéletesen asszimilálódik, „elfelejti” származását és a földjeihez fűző szolidaritás érzését.

b) *Az új városi ajmara szubkultúra*

A városba települő ajmara kézművesek, kereskedők, mozgóárusok stb. egy sajátos városi ajmara kultúrát alakítottak ki és tartanak fenn. Az új szubkultúra szolgálatában három, szinte kizárólag városi rádióadó áll, melyek gyakorlatilag egész nap ajmara nyelven sugároznak: hirdetéseket közölnek a táncsoportok próbájáról, futballmeccsekről és gyűlésekről, továbbá utcai fúvószenét adnak (általában rezesbandák műsorát, néha nádfurulyás és pánáspós muzsikát). Hasonlóan fontos fóruma ennek a szubkultúrának egy spontán ünnepség, a *csa'ajjasz*. E mögött a szubkultúra mögött nincs semmilyen mozgalom, a megmozdulások résztvevői nem tüntetni akarnak a jelenlétükkel, hanem egyszerűen csak ott élnek a városban, és otthon akarják érezni magukat benne.

c) *Az „itt tartózkodók” szervezett csoportjai*

Az *itt tartózkodó* kifejezést az elmúlt évtizedekben, főleg az agrárreform után kezdték el használni azokra a falusiakra (zömmel ajmarákra), akik a fővárosba telepedtek, akkori elképzelés szerint hosszabb-rövidebb *tartózkodásra*. Hivatalosan például *tarijai*, vagy a *San Pedro de Buenavista-i* itt tartózkodókként (*residentes*) emlegették őket, ami kifejezte, hogy ezek az emberek egy helyről jöttek. Az itt tartózkodók többsége saját felelősségére költözik a városba. Vannak, akik bizonyos idő elteltével (vagy a generációváltás során) elveszítik régi lakóhelyi kapcsolataikat, és beilleszkednek az új városi ajmara szubkultúrába, mások viszont főleg egymás között építenek ki szoros kapcsolatokat. A főváros régi rezidensei hozták létre az első kultúrházakat La Pazban. Ezek a kultúrházak nemcsak társadalmi és szabadidős tevékenységekkel foglalkoztak, hanem segítettek például a munkakeresésben is. [...] Ezek mentén az informális kötelek mentén szerveződnek gazdasági és kulturális vállalkozásaik, egyesületeik, mint a focicsapat, a néptáncsoport és az ünnepeik is. [...]

Az itt tartózkodók egymás közötti, származás alapú szolidaritása eltekint a vagyoni és származási különbségektől. Különböző rezidens csoportok viszonylatában azonban szó sincs ilyesmi ről; ők mint városi ajmarák, esetleg mint hasonló foglalkozást űző személyek lehetnek szolidárisak egymással.

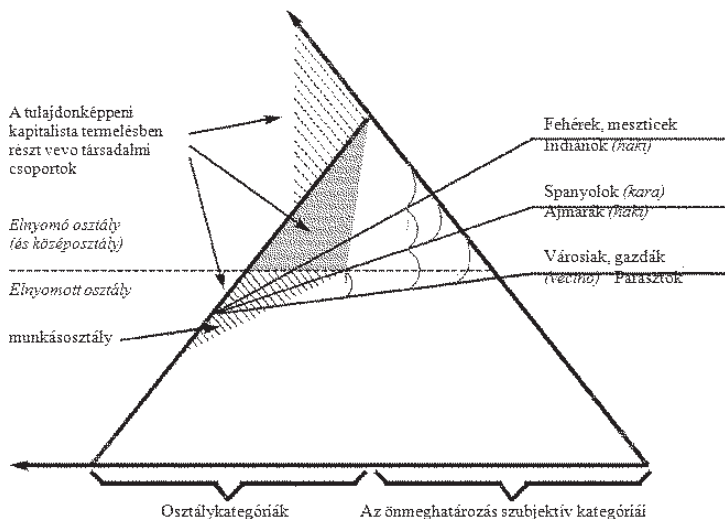
d) *Az új ajmara értelmiség*

A városi ajmara csoportok közül ez a csoport a legkisebb, a jövő szempontjából azonban talán ez a legnagyobb jelentőségű. [...] Az új értelmiség egyrészt indián származású egyetemi oktatókból, egyetemistákból, tanítókból, agronómusokból, önképző parasztokból verbuválódik, másrészt állami és nemzetközi intézetek kutatóiból, vidékfejlesztőkből, akik az ajmara nyelvet és társadalmat tanulmányozták, és akik, őszinte érdeklődésüknek köszönhetően rájöhettek kutatásuk értelmére. [...]

Osztályöntudat

Miután megvizsgáltuk az ajmarák saját magukról kialakított szubjektív képét, összefoglalásként megkíséreltem röviden bemutatni, miképp illeszkedik ez az önkép egy társadalmi-gazdasági osztályokban gondolkodó elképzelésbe.

A társadalmi osztályok és az ajmarák önmagukra használt szubjektív kategóriái

Az ábra a bolíviai társadalomnak azt a részét ábrázolja, amely egyáltalán kapcsolatban áll az ajmara világgal. A jobb oldal az ajmarák által használt kategóriák alapján írja le ezt a világot, a bal oldal pedig a kizsákmányolók és kizsákmányoltak egyszerű alá-fölérendeltségét mutatja. A háromszög (a társadalmi piramis) két szára nem zárt, ami azt jelzi, hogy az ajmara világ nemcsak a bolíviai társadalomba, hanem azon keresztül magasabb szintű rendszerekbe, végső soron a világ gazdaságba illeszkedik.

Ebben a magasabb rendszerben Bolívia maga is az alacsonyabb osztályba, a harmadik világbeli, kizsákmányolt országok közé tartozik, domináns termelési módja szerint pedig kapitalista ország. Ha azonban az ország társadalmi struktúrájából indulunk ki, azt látjuk, hogy a lakoságnak csak a kisebbik része termel a kapitalista termelési mód szerint: az ábrán ezt a sátozott terület jelzi; ezen belül is a pontozott terület jelzi a felső és középosztályok kiterjedt-

ségét, a vonallal satírozott pedig a tulajdonképpeni munkásosztályét (a bányászokat, a gyári munkásokat és a mezőgazdasági munkásokat). A munkásosztály az elnyomott osztály csúcán található, jóval azok fölött, akik még csak be sem tudnak lépni a kapitalista termelésbe. Kétségtelen, hogy a munkás áruba bocsátja munkaerejét, és kizsákmányolják, de még mindig sokkal jobban él, és nagyobb megbecsülésnek örvend, mint azok, akik eddig sem jutnak el, mint az önellátó közösségekben élő parasztok. A társadalmi piramis nagyobb része nem vesz részt a piacgazdaságban, hanem prekapitalista termelési mód szerint működik. Őket a felsőbb osztályok a kis- és nagykereskedőkön, felvásárlókon, külkereskedőkön mint közvetítőkön keresztül érik el és tartják függőségi viszonyban, még ha ez a viszony nem is olyan szoros, mint az agrárreform előtt volt. [...]

A jobb oldalon, az ajmara identitásoknak megfelelően három vonal mentén szabdaltuk szét a piramist. Mindegyik önelnevezésnek megvan a maga ellentéte, azaz az a csoport, amelyet az önelnevezés kizár. Az *indián* önelnevezés a legszélesebb kategória, amelybe mindenki beletartozik, aki nem *fehér* vagy *mesztic*. Az ajmara ennél szűkebb körre vonatkozik, azokra, akik ajmarául beszélnek. Bár értelemszerűen kizárja például azokat, akik már elutasítják az indiánság bélyegét, oppozíciója mégis kizárólag a *spanyol* nyelv. A *paraszt* kategória tulajdonképpen mindenkit kirekeszt, aki városi, ideértve a kisvárosok *vecinóit* is. Ajmarául az ennek megfelelő szótár lényegesen egyszerűbb: a *haki*, kontextustól függően, lehet indián, ajmara vagy paraszt jelentésű, a *kara* viszont mindenképpen csak a spanyol ajkú fehér-mesztic társadalom tagjára vonatkozhat.

Ha most összehasonlítjuk az ábra két oldalát, láthatjuk, hogy a generatív kategóriák között szoros összefüggés van: az elnyomott osztály java része az indián – ajmara – paraszt önelnevezésekkel illeti magát. De az elnyomott osztályon belül van egy olyan csoport, amelynek tagjai nem tartják magukat sem ajmarának, sem indiánnak, mert ok – munkások.

[...]

Összefoglalásképpen azt szögezhetem le, hogy az ajmarák szubjektív önmeghatározását érdemes továbbra is kutatni. Időben gyorsan átalakuló kategóriákról van szó, amelyek viselőikből roppant erős érzelmeket tudnak kiváltani. Az új vallásos mozgalmak és politikai csoportosulások gyakran ki is használják az ajmarák érzelmességét és hiszékenységét, hogy ezeket az indulatokat a saját céljaikra fordítsák, ahelyett, hogy az etnikai kategóriák az etnikai csoport érdekeit szolgálják.

A szubjektív öndefiníciónak azért van súlya, mert az ajmara identitástudat roppant erős érzelem. Remélem, hogy hasonlóan ahhoz, ahogy egykor a nacionalizmus hozzásegítette a világ több sarkában az elnyomott népeket szabadságuk kivívásához és a függőségi viszonyok széttöréséhez, az ajmarák felszabadításában is jelentős szerepet kaphat majd öndefiníciójuk, illetve az „indián”, „ajmara” vagy „földműves” fogalmak helyes, negatív társadalmi konnotációktól mentes használata.

Irodalom

- *Albó, Xavier* (1975): La paradoja aymara: solidaridad y faccionalismo. In Cuadernos de Investigación, (8). La Paz: CIPCA.
- *Achacachi* (1976): Rebeldes, pero conservadores. Elhangzott Párizsban, a 42. Amerikanista Kongresszuson [őshonosok és Gazdálkodók Szimpózium].
- *Bolton, Ralph* (1973): Agression and Hypoglycemia among the Quolla. In Ethnology, 12: 227–257. Carter, William (1965): Innovation and Marginality: Two South American cases. In America Indígena, 25 (4): 383–392.
- *CIPCA* (1976): Yungas: los „otros” aymaros. In Cuadernos de Investigación, 11. La Paz: CIPCA. CODEX (1975): Marginalidad y salud. In La situación de los barrios marginales populares en La Paz. La Paz: CODEX.
- *Condarco, M. Ramiro* (1976): Zárate el tembile Wilka. La Paz.
- *Condori, U. Juan* (1976): Respuesta de un jóven aymara a Fernando Vaca Toledo. In Semana de Ultima Hora, 4 (6). La Paz.

- *Oughty, Paul* (1970): Behind the Back of the City. Provincial Life in Lima, Peru. In Peasants in Cities. William Mangin szerk. Boston: Houghton Mifflin.
- *Gutelman, Michel* (1975): El modo de producción parcelario. Cuadernos de discusión. Quito: CIESE 1(1) (A 4. fejezet fordítása: „Structures et réformes agraires”. Paris: Maspéro.)
- *Harris, Olivia és Xavier Albó* (1975): Monteras y guardatijos: campesinos y mineros en el Norte de Potosí. Cuadernos de Investigación. La Paz: CIPCA.
- *Jongking, C. F.* (1972): Regional Clubs in Lima, Peru. Amsterdam: CEDLA.
- *Leons, William* (1972): Dimension of Pluralism in a Changing Bolivian Community. Doktori dolgozat. Pennsylvania State University (fénymásolat).
- *Leons, William* (1973): Manifiesto de Tiwanaku. Kiadás nélküli sokszorosítás.
- *Leons, William* (1975): Mink’a. La liberación del indio en Bolivia. In Annales de la Ire réunion d’anthropologie des pays de l’aire andine, 92–99. La Paz: Institut Bolivien de la Culture.
- *Montagno, Mario* (1972): El hombre del suburbio. Oruro: INDICEP.
- *Nash, June* (1973): Dependency and Exploitation In Worker Consciousness: The Case of Bolivian Tin Mines. Lima.: sokszorosított.
- *Nash, June* (1976): Alienation, Community, and Class Consciousness. Elhangzott a Bolívia ma címu szimpóziumon. Reinaga, Fausto (1970): La revolución india. La Paz: Burillo.
- *Reyes, Celso et al.* (1945): Estudio socioeconómica de la provincias Omasuyos, Ingavi y Los Andes. La Paz: Mezogazdasági Minisztérium, kézirat.
- *Sandoval, Godofredo et al.* (1981): El Centro de Acción Santiago de Ojje (ideiglenes cím). La Paz: CIPCA. Van den Berghe, Pierre (1967) Race and Racism. A Comparative Perspective. New York: Wiley and Sons. Van den Berghe, Pierre (1973): The Use of Ethnic Terms in the Peruvian Social Science Literature. A Conflict, Law and Social Control in the Andes szimpóziumra készült munka. New Orleans: American Anthropological Association.
- *Zalles, Jimmy* (1976): La iglesia aymara dentro de la iglesia Boliviana, los aymaras dentro de la sociedad Boliviana. Cuadernos de Investigación. CIPCA 12.